

Η γιορτή του μίσους στο Μελιγαλά

του Ιού

Ιός 11/9/2005

Η μαύρη εθνική Πηγάδα

Εδώ που τα λέμε, έχουν και οι ανά την Ευρώπην νοσταλγοί του ναζισμού το δίκιο τους. Αν δεν τιμήσουν αυτοί τους ομοϊδεάτες τους, οι οποίοι κείτονται στην Πηγάδα του Μελιγαλά, ποιος θα τους τιμήσει;

Για δεκαετίες υπήρξε το σύμβολο του επίσημου αντικομμουνισμού και της διατεταγμένα επιλεκτικής μνήμης του «κράτους των εθνοφρόνων». Τη δεκαετία του '80 λειτούργησε ως χώρος συσπείρωσης των νοσταλγών της παλιάς καλής εποχής. Ηρθαν κατόπιν οι καιροί της «εθνικής συμφιλίωσης», και η Πηγάδα του Μελιγαλά πέρασε στα αζήτητα.

Μόνο περιθωριακές ακροδεξιές γκρούπες ταξιδεύουν πια κάθε Σεπτέμβρη, για να δώσουν τον τόνο σε μια επιμνημόσυνη τελετή χωρίς πολιτικό αντίκρισμα για τους διεκδικητές του «μεσαίου χώρου».

Όσπου, φέτος, ο ξεχασμένος Μελιγαλάς ξανάγινε είδηση χάρη στο πανευρωπαϊκό ναζιστικό φεστιβάλ «Κύμα Μίσους 2005». Μια συγκέντρωση εγχώριων χρυσαυγιτών, γερμανών νεοναζί, ιταλών φασιστών, ισπανών φαλαγγιτών κι άλλων ομοϊδεατών τους, που προβλέπεται να κορυφωθεί την ερχόμενη Κυριακή με τη δυναμική παρουσία των «κατασκηνωτών» στο ετήσιο μνημόσυνο της Πηγάδας.

Οι επίσημες αντιδράσεις των εκπροσώπων της τοπικής κοινωνίας απέναντι σ' αυτά τα σχέδια είναι καθαρά εχθρικές. «Ως δήμος, θεωρούμε ότι δεν υπάρχει καμία ταύτιση, ούτε έμμεση ούτε άμεση του χώρου της Πηγάδας με φιλοναζιστικές και φιλοφασιστικές οργανώσεις» εξηγεί στον «Ιό» η δήμαρχος Μελιγαλά, Ελένη Αλειφέρη-Καραθανάση. «Στην Πηγάδα υπάρχουν τα θύματα του Εμφυλίου, πολλοί απ' αυτούς είχαν πολεμήσει το ναζισμό και το φασισμό. Γενικότερα, θεωρούμε απαράδεκτη την προσπάθεια εκμετάλλευσης των νεκρών της Πηγάδας για πολιτικές σκοπιμότητες».

Όσον αφορά τη συμμετοχή των ναζιστών στη φετινή τελετή, η δήμαρχος είναι σαφής: «Στην Πηγάδα υπάρχει ένα θρησκευτικό μνημόσυνο που γίνεται με επιμέλεια και φροντίδα του "Συλλόγου των Θυμάτων Πηγάδας". Εκεί, ο καθένας είναι ελεύθερος να παραστεί. Αρκεί βέβαια να σέβεται το χώρο και την τελετή. Δεν είναι χώρος ένα μνημόσυνο για συνθήματα πολιτικά, ακραία ή μη... Είναι, κατά τη γνώμη μου, ένας χώρος προσευχής και περισυλλογής και τίποτε άλλο...».

Την ίδια στάση κρατάει και ο οργανωτής του μνημοσύνου, πρόεδρος του «Συλλόγου Θυμάτων Πηγάδας Μελιγαλά» και δημοτικός σύμβουλος Επαμεινώνδας Μανιάτης. «Είμαστε αντίθετοι, διότι αυτοί δεν έχουν καμία σχέση με το μνημόσυνο. Αν έρχονται σαν επισκέπτες, να δουν, είναι δεκτός ο καθένας. Εμείς στο χώρο της Πηγάδας δεχόμεθα όλους τους Έλληνες. Δεν θέλουμε όμως πολιτική εκμετάλλευση, απ' οπουδήποτε κι αν προέρχεται».

Παρατηρούμε ότι η «Χρυσή Αυγή» είναι τακτικός θαμώνας των εκδηλώσεων κάθε Σεπτέμβρη. Ο κ. Μανιάτης το επιβεβαιώνει: «Μία ομάδα έρχεται, και μάλιστα καταθέτουν

και στεφάνι. Γιατί εκεί, όποιος μας ζητήσει, βεβαίως επιτρέπουμε να καταθέσει στεφάνι». Παραδέχεται, επίσης, ότι η πολιτικοποίηση ήταν ανέκαθεν συνυφασμένη με την τέλεση του μνημοσύνου:

«Έτσι ήτανε από παλιά: ότι εδώ έγινε μια σφαγή από τους αναρχοκομμουνιστές. Αυτή είναι άλλωστε η αλήθεια». Ο ίδιος έχει χάσει τον πατέρα του, εκτελεσμένο από τον ΕΛΑΣ. «Έχω μια πικρία... Σας πληροφορώ, όμως, ότι έχω κάνει παρέα με ανθρώπους αριστερούς, και μάλιστα με ανθρώπους που τους είχαν πάει και στη Μακρόνησο. Ένας κόσμος, απ' τους παλιούς, με είχαν δει και λέγανε "Τι κάνει αυτός;"».

Μακρονησιώτης πολιτικός κρατούμενος ίσον «σφαγέας». Παρά την προσπάθεια του συνομιλητή μας να φανεί μετριοπαθής, αυτή η εξίσωση αποκαλύπτει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα όρια της «εθνικής συμφιλίωσης» σε τούτο τον τόπο.

Σε εντελώς διαφορετικό μήκος κύματος κινείται ανακοίνωση των χρυσαυγιτών Μεσσηνίας στον τοπικό τύπο (17.8.05): «Εμείς», διακηρύσσουν οι οργανωτές του φεστιβάλ για το μνημόσυνο, «θα βρισκόμαστε πάντοτε εκεί για να τιμάμε με την παρουσία μας τους αγνοούς Έλληνες πατριώτες και τους ηρωικούς μαχητές των Ταγμάτων Ασφαλείας που έδωσαν τη ζωή τους για να μην υποδουλωθεί η πατρίδα μας στους εαμοβούλγαρους κομμουνιστοσυμμορίτες».

Την εικόνα συμπληρώνουν οι δηλώσεις πολιτών στα τοπικά κανάλια: σ' ένα τυπικό ρεπορτάζ του είδους, σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες τάχθηκαν κατά της παρουσίας των νεοναζί στο μνημόσυνο, φροντίζοντας όμως ταυτόχρονα να ξεκαθαρίσουν ότι «ο χώρος της Πηγάδας είναι ιερός» (BEST 25.8.05).

Αυτό που απουσιάζει ολοκληρωτικά από την όλη συζήτηση, είναι η ουσιαστική αποτίμηση του ετήσιου «μνημοσύνου» αυτού καθ' εαυτού. Το διαπιστώνουμε, πάνω απ' όλα, ξεφυλλίζοντας τα σχετικά δημοσιεύματα του αθηναϊκού και διεθνούς τύπου. Τι ακριβώς αφορά η επίμαχη τελετή, που ο πανευρωπαϊκός νεοναζισμός φιλοδοξεί να «τιμήσει» (ή να «αμαυρώσει») με την παρουσία του;

Σύμφωνα με τους «New York Times», το ζήτημα αφορά «μια από τις ζοφερότερες ελληνικές επετείους: τη σφαγή 1.400 γυναικών και παιδιών από κομμουνιστές αντάρτες το 1944 στο Μελιγαλά» («N.Y. Times» 10.8.05). Πηγή του δημοσιεύματος, όπως άλλωστε και των περισσότερων σχετικών αναφορών στο Διαδίκτυο, αποτελεί η διαβόητη «Μαύρη Βίβλος του Κομμουνισμού» των Κουρτουά και Σία (βλ. «Ιός» 11.11.2001 & 2.3.2002) -με κάποιες προσαρμογές επί το αντικομμουνιστικότερον, αφού το πρωτότυπο κείμενο μιλάει για «1.400 άντρες, γυναίκες και παιδιά και περίπου 50 αξιωματικούς και υπαξιωματικούς των Ταγμάτων ασφαλείας» που «δολοφονήθηκαν» από τον ΕΛΑΣ (σ. 347).

Κατά την αγγλόφωνη έκδοση της «Καθημερινής», πάλι, στο Μελιγαλά έγινε «σφαγή εθνικιστών αντιστασιακών αγωνιστών και πολιτών» (4.6.05).

Την ίδια ακριβώς διατύπωση υιοθετεί κι η ισραηλινή «Jerusalem Post» (4.6.05), που κατά τα άλλα διαρρηγγύνει τα ιμάτιά της για τη χιτλερική μάζωξη.

Το απωθημένο παρελθόν

Αυτό που κανείς -εκτός από τους ίδιους τους ναζί- δεν φαίνεται (ή δεν θέλει) να θυμάται, είναι ποιοι ακριβώς είναι θαμμένοι στην περίφημη Πηγάδα. Η επιλεκτική αυτή αμνησία δεν είναι καθόλου περίεργη.

Η διακριτική αποσιώπηση της ταυτότητας των νεκρών αποτελεί συστατικό στοιχείο των «μνημοσύνων» του Μελιγαλά ήδη από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια και συνδέεται με τη γενικότερη στρατηγική βάσει της οποίας επιχειρήθηκε στη χώρα μας η «δικαίωση» του ένοπλου δωσιλογισμού.

Με δυο λόγια: αυτό που συνήθως αποκρύπτει η φιλολογία περί «αθώνων θυμάτων» είναι (α) το ιστορικό γεγονός ότι ο Μελιγαλάς υπήρξε βάση και ορμητήριο των ένοπλων συνεργατών της Βέρμαχτ που το 1943-44 έπνιξαν στο αίμα τη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς και (β) ότι το μακελειό του 1944 ήταν το αποτέλεσμα μιας από τις σκληρότερες μάχες που έδωσε ο ΕΛΑΣ, με εξουσιοδότηση του συμμαχικού στρατηγείου και της κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Ας δούμε όμως τα πράγματα από την αρχή.

Κωμόπολη 2.482 κατοίκων το 1940, ο Μελιγαλάς χρησιμοποιήθηκε το 1941-43 ως βάση ιταλών καραμπινιέρων (1941-43) και μιας διλοχίας γερμανικού στρατού (1943-44).

Όταν την άνοιξη του 1944 οι Γερμανοί συγκρότησαν τα Τάγματα Ασφαλείας, ένοπλους δωσιλογικούς σχηματισμούς με αποστολή την «αξιοποίηση της αντικομμουνιστικής μερίδας του ελληνικού λαού» για τη μετατροπή της αντιφασιστικής Αντίστασης σε εμφύλιο πόλεμο και την «εξοικονόμηση γερμανικού αίματος», εγκαταστάθηκε εκεί το 3ο Τάγμα Ασφαλείας Καλαμών-Μελιγαλά. Την υποστήριξή του ανέλαβε μια «πολιτική επιτροπή», με πρόεδρο τον πολιτευτή Περικλή Μπούτο και μέλη τον κοινοτάρχη, δυο δικηγόρους κι ένα γιατρό (Θεοδωρόπουλος 2001, σ. 133-4).

Ο τρόπος με τον οποίο «αξιοποιήθηκε» από τους ναζί αυτή η δωσίλογη «μερίδα του ελληνικού λαού» ήταν αναμενόμενος: Δεν πρόλαβε να εγκατασταθεί το Τάγμα στο Μελιγαλά, και τα γερμανικά αρχεία καταγράφουν τη συμμετοχή του σε «εκκαθαριστικές επιχειρήσεις» των κατοχικών στρατευμάτων. Στηριγμένοι στη Βέρμαχτ, οι ταγματασφαλίτες αναλαμβάνουν να κονιορτοποιήσουν τη μαζική βάση του ΕΑΜ με μαζικές συλλήψεις, βασανιστήρια, εκτελέσεις και κάψιμο σπιτιών, εγκαινιάζοντας ένα φαύλο κύκλο βίας και αντεκδικήσεων, που θα οδηγήσει στις εκτελέσεις των ημερών της Απελευθέρωσης.

Η μάχη και η σφαγή

Η συμβολή τους στην πολεμική προσπάθεια του Αξονα υπήρξε ουσιαστική. Δεν είναι μόνο ο προϊστάμενός τους, αντιστράτηγος των SS Βάλτερ Σιμάνα που, στην τελική έκθεσή του προς τον Χίμλερ (2.11.44), διαπιστώνει ότι τα Τάγματα Ασφαλείας «ήταν πολύτιμες βοηθητικές μονάδες στην ενεργό καταπολέμηση των συμμοριών». Βρετανική έκθεση του 1944 τονίζει πως «η τοπική γνώση των προσώπων και του χώρου από τα Τάγματα Ασφαλείας, τους προσδίδει μοναδική αξία για τους Γερμανούς, που μπορούν έτσι να κρατήσουν την Ελλάδα με έναν ελάχιστο αριθμό δυνάμεων», (ΔΙΣ 1998, σ. 43). Αποκαλυπτική είναι τέλος η πρακτική της Βέρμαχτ να περιλαμβάνει τους νεκρούς, τραυματίες ή αγνοούμενους ταγματασφαλίτες στους πίνακες των δικών της απωλειών.

Για τη στάση του πληθυσμού, αρκετά εύγλωττες είναι οι μεταπολεμικές αναμνήσεις του

υποδιοικητή του Τάγματος Μελιγαλά, ταγματάρχη Καζάκου, για τις εκκαθαριστικές του καλοκαιριού του 1944 στον Ταΰγετο: «Η επιχείρησις αὐτὴ ἀπέβη ἀκαρπός», σημειώνει, «καθ' ὅσον ὁ ΕΛΑΣ εἶχεν ὀργανώσει σχεδόν ὀλόκληρον τὴν ὑπαίθρου (Μεσσηνίας καὶ Λακωνίας) ἀπὸ τοῦ ἐργάτου μέχρι τοῦ ἀνωτάτου τιτλοῦχου, ὥστε ἐπληροφόρηθη ἐγκαίρως φαίνεται τὴν ὅλην προπαρασκευήν» των Γερμανών και των συνεργατών τους.

Αντισυνταγματάρχης πλέον του ελληνικού στρατού, ο συντάκτης των παραπάνω γραμμών φροντίζει πάντως να διευκρινίσει, εν έτει 1955, ότι «η στάσις των Αρχών κατοχῆς υπῆρξε εὐλικρινῆς καὶ φιλικῆς» ἀπέναντι στη μονάδα του (ΔΙΣ 1998, σ. 193). Αναφερόμενος πάλι στην αποχώρηση της Βέρμαχτ, δεν διστάζει να καταγγείλει τους Γερμανούς για «προδοτικὴν στάσιν» (σ. 197).

Οι Γερμανοί εγκατέλειψαν το Μελιγαλά στις 4.9.1944 και την Καλαμάτα την επομένη. Ο ΕΛΑΣ μπήκε στην μεσσηνιακή πρωτεύουσα στις 9 Σεπτεμβρίου, μετά ολοήμερη μάχη με τον εκεί «λόχο ασφαλείας» και τη χωροφυλακή. Στις 13 Σεπτεμβρίου ήρθε η σειρά του Μελιγαλά, όπου είχαν οχυρωθεί οι εναπομείναντες ταγματασφαλίτες. Όταν η ηγεσία τους απέρριψε το κάλεσμα του ΕΑΜ να καταθέσουν τα όπλα και να τεθούν στη διάθεση της κυβέρνησης εθνικής ενότητας, το λόγο είχαν τα όπλα. Οι αντίπαλες δυνάμεις ήταν ισοδύναμες αριθμητικά (1.000-1.200 ένοπλοι εκατέρωθεν), ενώ οι αντάρτες διέθεταν την υποστήριξη χιλιάδων χωρικών του εφεδρικού ΕΛΑΣ, που συνέρρεαν από τα πέριξ με αυτοσχέδιο οπλισμό.

Η μάχη κράτησε τρεις ολόκληρες μέρες (13-15.9.44). Το τελικό ανακοινωθέν του ΕΛΑΣ αναφέρει ότι σκοτώθηκαν 60 αντάρτες και 800 «ράλληδες». Ο δεύτερος αριθμός περιλαμβάνει προφανώς χοντρικά και τους εκτελεσμένους των επόμενων ημερών.

Παρά τις αντιφάσεις, τις υπερβολές και τις αποσιωπήσεις τους, οι διαθέσιμες αφηγήσεις δίνουν μια γενική ιδέα ὅσων συνέβησαν μετὰ τὴ μάχη: Αρχικά σημειώθηκαν σποραδικοί φόννοι και καταστροφές περιουσιών. Ακολούθησε το ξεκαθάρισμα των συλληφθέντων με συνοπτικές διαδικασίες, από μια επιτροπή με επικεφαλής τους δικηγόρους Βασίλη Μπράβο και Γιάννη Καραμούζη. Από σημειώματα που δημοσιεύθηκαν αργότερα στον τοπικό εθνικόφρονα τύπο προκύπτει ότι αποφασιστικό ρόλο σ' αυτή τη διαδικασία έπαιξαν οι τοπικές οργανώσεις της Εθνικής Πολιτοφυλακής, στις οποίες είχε ανατεθεί η συγκέντρωση στοιχείων για την προηγούμενη δράση κάθε αιχμαλώτου. Όσοι καταδικάζονταν οδηγούνταν σε ένα εγκαταλειμμένο ξεροπήγαδο έξω απ' την κωμόπολη (την «Πηγάδα») κι εκτελούνταν.

Πόσοι ήταν; Το 1945, το ιατροδικαστικό συνεργείο του Καψάσκη ανακοίνωσε ότι ξέθαψε 708 πτώματα. Στο μνημείο είναι γραμμένα 787 ονόματα από 61 πόλεις και χωριά. Η εθνικόφρων φιλολογία προβάλλει φυσικά πολύ μεγαλύτερα νούμερα: «περί τους 1.500 εις τὴν Πηγάδα» μετρά ο Κώστας Καραλής (1958), «περί τα 1.800 άτομα πάσης ηλικίας καὶ φύλου» βρίσκουν το Αρχηγείο Χωροφυλακής (1962) και ο καθηγητής Απόστολος Δασκαλάκης (1973), 1.900 τους θέλει ο Κων/νος Αντωνίου (1965), «άνω των 3.500 κατά τους μετριωτάτους υπολογισμούς» τους προτιμά η χουντική ιστορία του ΓΕΣ (1973). Ο Κοσμάς Αντωνόπουλος, πάλι, αναφέρει 2.100 «δολοφονηθέντες», παραθέτει ὅμως τα στοιχεία μόλις 699. Το βιβλίο που διανέμει ὁ «Σύλλογος Θυμάτων» περιέχει 1.144 ονόματα, ὁ συγγραφέας του ὅμως δείχνει μάλλον ἀναποφάσιτος: ἀλλοῦ μιλάει γιὰ 1.500 νεκροῦς (σ. 118), ἀλλοῦ γιὰ «1.500 καὶ πλέον» (σ. 115), ἀλλοῦ γιὰ πάνω ἀπὸ 2.000 (σ. 26 & 166) κι ἀλλοῦ γιὰ «5.000 ἐκατέρωθεν» (σ. 23). Σε κάθε περίπτωση, οἱ ἀριθμοὶ περιλαμβάνουν ὄχι μόνο τους «σφαγιασθέντες» ἀλλὰ καὶ τους νεκροῦς τῆς τριήμερης μάχης.

Την αντίθετη τάση επιδεικνύουν οι συγγραφείς της εαμικής πλευράς. Η αναλυτικότερη σχετική πηγή υπολογίζει 120 σκοτωμένους στη μάχη και 280-350 εκτελεσμένους στην Πηγάδα (Ξιάρχος 1982, σ. 38), ενώ δεν λείπουν αναφορές μέχρι και σε 1.200 νεκρούς.

Πιο ενδιαφέρουσα απ' αυτή την... κολοκυθιά αποδεικνύεται η εξέταση του καταλόγου της έκδοσης του «Συλλόγου Θυμάτων». Σε σύνολο 1.144 ονομάτων (οι 108 κάτοικοι Μελιγαλά) υπάρχουν μόνο 18 γυναίκες, 18 ηλικιωμένοι, ένας έφηβος και κανένα παιδί. Όλοι οι υπόλοιποι, το 96,8% του συνόλου, είναι άντρες λίγο πολύ μάχιμης ηλικίας. Κάθε άλλο παρά σφαγή «γυναικόπαιδων», δηλαδή...

Μνημόσυνο ακατονόμαστων

Ευθύς εξαρχής, οι εκδηλώσεις στη μνήμη των «σφαγιασθέντων» πήραν ρεβανσιστικό χαρακτήρα.

Το πρώτο μνημόσυνο (24.6.45) καταλήγει σε απόπειρα λιντσαρίσματος των αντιστασιακών που κρατούνταν στη φυλακή της κωμόπολης (Β. Κλεφτόγιαννης, «Όπως τα 'ζησα», σ. 143-4).

Από το Σεπτέμβριο του 1945 η τελετή τυποποιείται, με φαινομενικό οργανωτή την κοινότητα και ουσιαστικό τη νομαρχία. Συμμετέχουν οι πολιτικές, εκκλησιαστικές, αστυνομικές και στρατιωτικές αρχές, τοπικοί πολιτικοί, τα σχολεία. Επί χούντας θα καθιερωθεί και αθλητικό τουρνουά ποδοσφαίρου και ανώμαλου δρόμου, με κύπελλα που αθλοθέτησαν τοπικοί παράγοντες και οι κυλινδρόμυλοι «Ευαγγελίστρια» («Θάρρος» 17.9.67).

Παράλληλα, «διευθετείται» ο χώρος των εκδηλώσεων. Βασιλικό διάταγμα του 1953 συστήνει ερανική επιτροπή με πρόεδρο το μητροπολίτη και μέλη το νομάρχη, το διοικητή Χωροφυλακής κ.ά. Από τον δημοσιευμένο απολογισμό του εράνου, πληροφορούμαστε ότι τη μερίδα του λέοντος «συνεισέφεραν» τα σχολεία και οι φαντάροι: 244.413 και 65.529 δρχ. αντίστοιχα, σε σύνολο 332.614 («Σημαία» 19.9.54). Μ' αυτά τα λεφτά χτίζεται παρεκκλήσι, «καλλωπίζεται» η Πηγάδα και υψώνεται ένας τεράστιος σταυρός.

Η τελική διαμόρφωση (μάντρες, πάρκινγκ κ.λπ.) θα γίνει επί χούντας, με πιστώσεις και επίβλεψη Ασλανίδη.

Η χουντική επταετία γνωρίζει άλλωστε το απόγειο του ιδιότυπου αυτού γιορτασμού. Το 1967 το μνημόσυνο τιμά με την παρουσία του ο Παττακός, εξηγώντας ότι «η 21η Απριλίου απέτρεψε νέον Μελιγαλάν» και ανακοινώνοντας την αναβάθμιση της κοινότητας των 1.800 κατοίκων σε «ιστορικό» δήμο («Εθνος» 18.9.67).

Το 1968 παρευρίσκεται πρώτη φορά ο «ανώτατος άρχων» της χώρας, στο πρόσωπο του αντιβασιλιά Ζωιτάκη («Θάρρος» 24.9.68). Το 1969, η επιμνημόσυνη λειτουργία μεταφέρεται από την κεντρική εκκλησία της κωμόπολης στο χώρο της Πηγάδας και η τροχαία εκδίδει προληπτικές οδηγίες για την κυκλοφορία («Θάρρος» 21.9.69).

Το 1973, ενόψει φιλελευθεροποίησης, οι αρχές δίνουν τον καλύτερο εαυτό τους για το μνημόσυνο. Ειδικά δρομολόγια λεωφορείων και τρένων μεταφέρουν «προσκυνητάς» απ' τους γύρω νομούς («Θάρρος» 14-16.9.73).

Αποκαλυπτικότερη είναι η «φρονηματιστική» λειτουργία της Πηγάδας τον υπόλοιπο χρόνο. Από τις τακτικές καταχωρίσεις του δελτίου πληροφοριών της νομαρχίας, πληροφορούμαστε ότι μεταφέρονται ομαδικά εκεί για «προσκύνημα» φαντάροι, ευέλπιδες, σπουδαστές επαγγελματικών σχολών, «κλιμάκια φοιτητών», δημόσιοι υπάλληλοι, φιλοξενούμενοι της «Εθνικής Εστίας», ταξιδιώτες των προγραμμάτων του «Εθνικού Ιδρύματος» και -φυσικά- ολόκληρα σχολεία.

Μετά τη Μεταπολίτευση ο επίσημος γιορτασμός συνεχίζεται, χωρίς ιδιαίτερους ενθουσιασμούς. Τον τόνο δίνουν τώρα οι δυναμικές εμφανίσεις της ακροδεξιάς: βασιλόφρονες που διαβεβαιώνουν ότι «σύντομα θα επιστρέψει ο Κωνσταντίνος», χουντικοί που προπηλακίζουν τον κοινοτάρχη «διότι ανεφέρθη στην αποκατάσταση του κοινοβουλευτισμού» (1976) και γιουχάρουν το νομάρχη (1977), χιτλερικοί που ψαρεύουν στα θολά νερά μιας εθnikοφροσύνης σοκαρισμένης απ' την περιθωριοποίησή της... Ο τοπικός τύπος καταγράφει τα συνθήματα: «Τη λύση θα δώσει ο στρατός», «Ο Φλωράκης στο Γουδί», «Φωτιά και τσεκούρι στους προσκυνημένους».

Ο κύκλος κλείνει το 1982, όταν το υπ. Εσωτερικών γνωστοποιεί στο δήμο τον τερματισμό της συμμετοχής των επίσημων κρατικών αρχών, «επειδή οι εκδηλώσεις αυτές αποτελούσαν κηρύγματα μισαλλοδοξίας και τροφοδοτούσαν επί 40 χρόνια το διχασμό». Τη σκυτάλη στην οργάνωση του μνημοσύνου παίρνει πια ο «Σύλλογος Θυμάτων Πηγάδας», που ιδρύθηκε το 1980.

Από κοντά και η Ν.Δ., που βλέπει το μνημόσυνο του 1982 ως τη δέουσα απάντηση στην επίσημη αναγνώριση της εαμικής Αντίστασης. Ο νεαρός βουλευτής Αντώνης Σαμαράς ανακοινώνει π.χ. με ειδικό δελτίο τύπου την έλευσή του «για να παραστεί στο Μνημόσυνο των σφαγιασθέντων από τους εαμοκομμουνιστές» («Ελευθερία» 18.9.82). Σταδιακά, ωστόσο, η λογική του «μεσαίου χώρου» επικρατεί και τα φερέλπιδα στελέχη αποφεύγουν πια να δίνουν το παρών.

Η σταδιακή αυτή περιθωριοποίηση έχει, ωστόσο, ένα απροσδόκητο αποτέλεσμα: πρώτη φορά τα πράγματα λέγονται με το όνομά τους και οι πεσόντες ταγματoσφαλίτες «τιμώνται» ως τέτοιοι. Ένα χαρακτηριστικό των επίσημων γιορτασμών ήταν η διακριτική αποφυγή κάθε αναφοράς στα δωσίλογα Τάγματα Ασφαλείας, με την προσφυγή σε εξωραϊστικά σχήματα λόγου: «αγρίως σφαγιασθέντες υπό αναρχικών στοιχείων», «μαρτυρικός σφαγιασθέντες εθνικόφρονες πατριώτες», «θυσιασθέντες διά το μεγαλείον και την ελευθερίαν της Πατρίδος», «Ηρωες και Μάρτυρες οίτινες προσεφέρθησαν ολοκαύτωμα εις τον βωμόν της υπερτάτης θυσίας», ακόμη και «αδίκως σφαγιασθέντες διά την ελευθερίαν και τα ανθρώπινα δικαιώματα»!

Μετά το 1982, αντίθετα, οι ομιλητές του «απολίτικου», «οικογενειακού» μνημοσύνου δεν αισθάνονται τέτοιου είδους αναστολές: «Το ΚΚΕ, το ΕΑΜ και το ΕΛΑΣ υπήρξε χειρότερος κατακτητής από τους Γερμανούς και τους Ιταλούς» διαβάζουμε π.χ. στον πανηγυρικό που εκφώνησε το 1999 η Ειρήνη Δορκοφίκη, διαβεβαιώνοντας τους συγκεντρωμένους ότι ο χαρακτηρισμός των ταγματoσφαλιτών ως «προδοτών» και «συνεργατών των κατακτητών» δεν είναι παρά «αισχρή συκοφαντία» των κομμουνιστών και λοιπών «ευρωλιγούρηδων».

Στην ομιλία πάλι του 1997, ο δικηγόρος Βασίλειος Δημαρέσης ξεκαθαρίζει: «Οι ηρωικοί νεκροί μας δεν πολέμησαν με Έλληνες, διότι οι Κομμουνιστές έπαυσαν να είναι Έλληνες, τα εγκλήματα τους είναι εγκλήματα ξένων, εγκλήματα γενοκτονίας»!

Αραγε, τι απ' όλα αυτά θα μπορούσαν να «αμαυρώσουν» οι επίσημοι νοσταλγοί του Χίτλερ;

Τα ξεχασμένα θύματα

Μια ελάχιστη γνωστή πτυχή της τραγωδίας του Μελιγαλά αφορά τα θύματα των «αγρίως σφαιρισθέντων» ταγμασφαιλιτών της Πηγιάδας. Έδρα Ιταλών καραμπινιέρων, γερμανικής διλοχίας και του Τάγματος Ασφαλείας, η κωμόπολη χρησιμοποιήθηκε σε όλη τη διάρκεια της Κατοχής ως στρατόπεδο συγκέντρωσης, χώρος βασανιστηρίων και τόπος εκτελέσεων αντιστασιακών και ομήρων. Η απουσία μιας ολοκληρωμένης καταγραφής όσων σκοτώθηκαν απ' τους ταγμασφαιλίτες είναι αποκαλυπτική για το κλίμα που επικράτησε στην περιοχή, τόσο κατά τα μετεμφυλιακά χρόνια όσο και αργότερα. Καταφανώς ελλιπή, τα διαθέσιμα στοιχεία είναι ωστόσο διαφωτιστικά.

Ο απολογητής των ταγμασφαιλιτών Κοσμάς Αντωνόπουλος παραθέτει τα ονόματα 27 ατόμων που εκτελέστηκαν στο Μελιγαλά από τις κατοχικές δυνάμεις. Οι 6 είναι κάτοικοι της κωμόπολης. Από τον πίνακα απουσιάζουν ωστόσο τα περισσότερα ονόματα που γνωρίζουμε από άλλες πηγές («Η Ελληνική Αντίσταση 1941-1945», Αθήνα 1964).

Στο «Μεσσηνιακό βιογραφικό λεξικό» του Νίκου Καράμπελα (1962) αναφέρονται τα ονόματα 16 εκτελεσμένων στο Μελιγαλά το 1943-44. Στο δικό του βιβλίο ο Σπύρος Ξιάρχος καταγράφει τρεις ομαδικές εκτελέσεις 22 ατόμων κι άλλους 23 μεμονωμένους φόνους («Η αλήθεια για το Μελιγαλά», Καλαμάτα 1982, σ. 46-47). Απροσδιόριστο παραμένει, τέλος, πόσοι απ' τους 924 εκτελεσμένους Μεσσήνιους που μνημονεύονται σε πρόσφατη έκδοση, θανατώθηκαν στην έδρα του Τάγματος (Τάσος Αποστολόπουλος, «Μεσσηνιακή εκατόμβη 1940-1944», Καλαμάτα 2000).

Αποκαλυπτικότερες είναι κάποιες επιμέρους λεπτομέρειες: Στις 27.4.44 ο ΕΛΑΣ Λακωνίας σκότωσε σε ενέδρα τον γερμανό στρατηγό Κρεντς και 3 συνοδούς του. Ο «Στρατιωτικός Διοικητής Ελλάδος» διέταξε σε αντίποινα τον τουφεκισμό 200 «κομμουνιστών» στο σκοπευτήριο της Καισαριανής κι όσων χωρικών θα συναντούσαν τα στρατεύματά του στην ύπαιθρο μεταξύ Μολάων και Σπάρτης. Όπως διαβάζουμε στη σχετική ανακοίνωση, οι ταγμασφαιλίτες του Παπαδόγκωνα έσπευσαν να τιμήσουν με τον τρόπο τους τη μνήμη του γερμανού στρατηγού: «Υπό την εντύπωση του κακουργήματος τούτου, Έλληνες εθελονταί εφόνευσαν αυτοβούλως 100 άλλους κομμουνιστάς» («Καθημερινή» 30.4.44). Σαράντα απ' αυτές τις «αυτόβουλες» εκτελέσεις έγιναν από το Τάγμα Ασφαλείας Καλαμών-Μελιγαλά την Πρωτομαγιά του 1944 - τριάντα στην Καλαμάτα και δέκα στο νεκροταφείο του Μελιγαλά. Μεταξύ των τελευταίων ήταν και μια 18χρονη επονίτισσα, η Ασπασία Ξιάρχου, από τη γειτονική Ανθούσα. Είχε πιαστεί (και βασανιστεί) από τους ταγμασφαιλίτες ενώ επέστρεφε από την Καλαμάτα για το μνημόσυνο της μάνας της. Ένας κρατούμενος διέφυγε και, την επομένη, εκτελέστηκαν στη θέση του άλλοι δύο (Γιάννης Σχινάς, «Η εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία», Αθήνα 1984, σ. 98-99).

Ακολούθησε στις 15.6.44 ο τουφεκισμός 10 κρατουμένων στο Μελιγαλά (ανάμεσά τους 2 γυναίκες κι ένας ηλικιωμένος ανάπηρος) -σε αντίποινα, προφανώς, για το θανάσιμο τραυματισμό του ταγμασφαιλίτη ταγματάρχη Γεωργανά στην Καλαμάτα. Την επομένη, 27 κρατούμενοι, 22 άντρες και 5 γυναίκες, τουφεκίστηκαν από το λόχο Καλαμάτας στις όχθες του Νέδοντα.

Δυόμισι δεκαετίες μετά την επίσημη αναγνώριση της ΕΑΜικής Αντίστασης, μάταια θ'

αναζητήσει κανείς στο Μελιγαλά ή τα περίχωρά του κάποιο μνημείο γι' αυτούς τους πεσόντες. «Δεν έχω ακούσει ποτέ κάτι τέτοιο», ήταν η απάντηση του προέδρου του «Συλλόγου Θυμάτων Πηγάδας» κ. Μανιάτη, όταν τον ρωτήσαμε για τους εκτελεσμένους από το Τάγμα Ασφαλείας. Στην Καλαμάτα, μια λιτή στήλη (χωρίς ονόματα ή αριθμούς) στήθηκε από το Δήμο στο χώρο των εκτελέσεων, μακριά από τα μάτια του κοινού, μόλις το 2002. Η επιγραφή κάνει λόγο για «εκτελεσθέντες πατριώτες από τους Γερμανούς και τους συνεργάτες τους», αποφεύγει όμως να αναφέρει την ακριβή ταυτότητα των εκτελεστών.

Επιστρέφοντας στην Αθήνα, σταματήσαμε στο επιβλητικό μνημείο για τους 204 εκτελεσμένους της Παλιόχουνης, λίγο πριν από τη Μεγαλόπολη. Απ' αυτούς, οι 154 είχαν συλληφθεί από ταγματασφαλίτες στην Καλαμάτα και τουφεκίστηκαν απ' τη Βέρμαχτ σε αντίποινα για την καταστροφή γερμανικής φάλαγγας απ' τον ΕΛΑΣ. Το τμήμα της επιγραφής που πληροφορεί ότι σκοτώθηκαν «από τους Γερμανούς» έχει σβηστεί με φαιοπράσινη μπογιά.

ΔΙΑΒΑΣΤΕ

Τάσος Κωστόπουλος

«Η αυτολογοκριμένη μνήμη. Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνοκροσύνη» (Αθήνα 2005, εκδ. «Φιλίστωρ»).

Η κατοχική δράση των ταγματασφαλιτών, οι διασυνδέσεις και η αντιμετώπισή τους από το μεταπολεμικό «κράτος των εθνοκροτώνων». Εμφαση στην επιχειρηματολογία και τα ιδεολογήματα με τα οποία επιχειρήθηκε (και επιχειρείται ξανά στις μέρες μας) η «δικαίωση» του ένοπλου δωσιλογισμού.

Ηλίας Θεοδωρόπουλος

«Η πηγάδα του Μελιγαλά» (2α έκδοση, Αθήνα 2001).

Προπαγανδιστική έκδοση που διανέμεται από το «Σύλλογο Θυμάτων Πηγάδας Μελιγαλά». Ενδιαφέρον παρουσιάζουν ο αναλυτικός πίνακας με τα στοιχεία των σκοτωμένων και οι φιλοχουντικές κορόνες του συγγραφέα.

Σπύρος Ξιάρχος

«Η αλήθεια για το Μελιγαλά» (Καλαμάτα, Μάιος 1982).

Περιγραφή της μάχης του Μελιγαλά από ένα τοπικό εαμικό στέλεχος. Χρήσιμη, κυρίως γιατί διασώζει πολλές κρίσιμες «λεπτομέρειες» που η κυρίαρχη αφήγηση κατά κανόνα αποσιωπά.

Διονύσιος Παπαδόπουλος

«Η ιστορία των Ταγμάτων Ασφαλείας» (εφημ. «Μεσσηνία» 19.5-8.9.1952).

Η εκδοχή του (επιζήσαντος) διοικητή των ταγματoσφαλιτών του Μελιγαλά, δημοσιευμένη λίγο μετά την αποστρατεία και απαλλαγή του για το αποτυχημένο πραξικόπημα του ΙΔΕΑ. Ακολούθησε η περιγραφή της αιχμαλωσίας και της διάσωσής του, την οποία ο ίδιος αποδίδει στις σχέσεις του με την Ιντέλιτζενς Σέρβις («Μεσσηνία» 15.9-17.11.1952).

Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, «Αρχεία Εθνικής Αντίστασης» (Αθήνα 1998, 8 τόμοι).

Στον 8ο τόμο περιλαμβάνεται η μεταπολεμική (1955) εξιστόρηση της δράσης του Τάγματος Ασφαλείας Καλαμών-Μελιγαλά από τον (επιζήσαντα) υποδιοικητή του, Παναγιώτη Καζάκο.

Βασίλης Κλεφτόγιαννης

«Όπως τα 'ζησα. Μαρτυρία μιας βασανιστικής πορείας» (Αθήνα 1994).

Αυτοβιογραφία ενός ελασίτη από το Μελιγαλά που πήρε μέρος στις μάχες με τους ταγματoσφαλίτες της κωμόπολης.

Πηγή: <http://www.iospress.gr/ios2005/ios20050911.htm>